

УДК 159.922.6:[305:316.647.82]

В. В. Фурманкандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка**М. І. Андрієвська**студентка
Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка

НАСТАНОВИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЩОДО ҐЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ

У статті аналізуються та виносяться на розгляд настанови студентської молоді щодо ґендерної нерівності. Розкрито співвідношення понять «ґендер» і «стать». Досліджено теоретико-методологічні підходи до обраної проблематики. Визначено основні характеристики ґендерної нерівності, наведено приклади досліджень щодо ґендерної дискримінації. Теоретично досліджено стереотипні відмінності чоловіків та жінок у поглядах студентської молоді. Наведено висновки про ґендерну обізнаність студентів щодо проблем дискримінації за ознакою статі.

Ключові слова: ґендер, стать, ґендерна нерівність, соціальні ролі, стереотипи, дискримінація, сексизм.

Постановка проблеми. Ґендерна рівність є невід'ємною частиною прогресу суспільства, розвитку України як демократичної держави. Жінки і чоловіки повинні мати рівні права та можливості в усіх сферах життя суспільства, і на це значно впливає обізнаність населення щодо поняття «ґендер» та дотичними дефініціями. Дослідження думки громадян, зокрема молоді, з питань ґендерної рівності в Україні мають неабиякий вплив на аналіз цієї проблематики та на подальший рух у напрямі істотних позитивних зрушень. Актуальним постає питання поширення знань про рівень ґендерної дискримінації, оскільки існує безліч джерел, які не відображають реальну ситуацію, а тільки маскують її.

У даний час проблема ґендерної нерівності, стереотипів та дискримінації належить до числа недостатньо досліджених саме в сучасних умовах і потребує більш детального теоретичного та практичного вивчення всіх її аспектів, особливо в контексті розвитку ґендерної проблематики в усіх вікових категоріях із розумінням важливості та прийняттям викликів сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття *ґендер* (англ. *gender* – «стать», від лат. *genus* – «рід») розглядається як соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, а також психобіологічні особливості, на які впливає біологічна стать, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена неповторним динамічним глибинним, когнітивним та поведін-

ковим поняттям жіночого та чоловічого, здобута індивідом у результаті набуття індивідуального ґендерного досвіду. Тобто деякий соціальний конструктор, що визначає соціальну стать людини.

Ґендерні відмінності формуються в процесі соціалізації, який відбувається від перших днів народження до статевозрілого віку, меншою мірою – пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми й ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується приблизно із двохрічного віку [14].

За збігу біологічних статево-рольових стереотипів із ґендером статево-рольова поведінка може бути охарактеризована як нормативна, за відсутності такого збігу є підстави вести мову про ґендерні інверсії.

У сучасному розумінні термін *ґендер* уведений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Він запропонував уживати на позначення соціальних і культурних аспектів статі поняття *ґендер*, яке до того використовувалося тільки в біологічному та фізичному значенні на позначення роду, а після запропонованого відділилося до значення соціального та культурного.

У психології та сексології поняття *ґендер* розуміється як сукупність стандартів і сценаріїв поведінки, які суспільство визначає як «жіночі» і «чоловічі», які виражаються у двох головних категоріях – маскуліність і фемінність. Вони, у свою чергу, оприявнюються в стилі одягу, способах ходіння та говоріння, у манерах, захопленнях та інших способах поведінки [10].

Усесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ) уживає термін *гендер* для визначення «соціально зумовлених ролей, моделей поведінки, діяльності, а також атрибутів, які дане товариство вважає необхідними для чоловіків і жінок».

Позиція щодо заохочення гендерної рівності шляхом придушення природних біологічних відмінностей між чоловіками і жінками притаманна фемінізму як ідеології егалітарної спрямованості.

Відмінності між жінками та чоловіками на біологічному рівні такі [12]:

– морфологічні відмінності в будові статевих органів та здатності до відтворення;

– фізіологічні – у жінок є менструація, вони здатні народжувати дітей і виробляти молоко з молочних залоз;

– різниця в метаболізмі чоловічої та жіночої печінки;

– відмінності простежуються в різниці в обміні речовин у деяких частинах мозку чоловіків і жінок, що зумовлює деякі відмінності в способах когнітивного й емоційного оброблення інформації, а також відмінності в частоті і наслідках низки психічних розладів.

Проте на ці біологічні відмінності накладаються соціальні чинники, і залежно від того, якою мірою тлумачиться роль біологічних та соціальних чинників у розділенні гендеру, сформульовано два основних підходи:

– *статеворольовий підхід* – зводить гендер до одного з його соціально-психологічних проявів – гендерних стереотипів (схем сприйняття), таке тлумачення відповідає початковому розумінню гендеру як соціальної надбудови над біологічною статтю;

– *соціально-конструктивістський підхід* – розглядає відносини між чоловіком та жінкою передусім як соціокультурно сконструйовані, акцент водночас робиться на владних відносинах між чоловіком та жінкою, тоді як біологічні відмінності вважаються другорядними.

На думку прибічників соціально-конструктивістського підходу, гендерні відносини побудовані на домінуванні і підпорядкуванні, паритеті і нерівності, внутрішньогруповому фаворитизмі та міжгруповій дискримінації. Вони створюють нерівність соціальних можливостей чоловіків та жінок, владну асиметрію, яка підкреслюється різницею у гендерно-специфічних моделях спілкування. Визнання «об'єктивності» гендерних відмінностей чоловіків та жінок маскує дискримінацію [8].

М. Боровцова визначає 4 основні теоретико-методологічні підходи до тлумачення гендеру, що склалися на сьогодні:

– *гендер* як соціальний феномен, тобто як дійсність міжстатевих стосунків, виражена в міжособистісних, соціально-економічних, правових, політичних відносинах (Н. Абубікірова, Т. Бендас,

Д. Воронцов, Н. Городнова, Н. Лавриненко, О. Лосєва, Т. Мельник, Р. Петрова, Р. Столер та ін.) [6; 5; 1; 3];

– *гендер* як культурний феномен, тобто як уявне, символічне, фантазматичне уявлення про дійсність міжстатевих стосунків, висловлене в дискурсах літературного, зображального, кінематографічного мистецтва, засобів масової інформації (далі – ЗМІ) і реклами, імперативах гендерної ідеології (С. Бем, В. Брайсон, Б. Елліот, Д. Коновалов, В. Менжулін, К. Трофимова, Р. Хаббард, Ю. Шабаліна й ін.) [4; 2; 1; 3];

– *гендер* як когнітивний феномен, тобто як те, що мислиться про чоловіків та жінок, і те, щодо чого мислиться про себе як про чоловіка чи про жінку (В. Кириченко, Д. Майєрс, О. Містрякова, Н. Приходькіна та ін.) [5; 7; 11];

– *гендер* як особистісний дискурс, тобто як засіб означення статі, її висловлення, вираження, поведінкового здійснення (К. Вест, Д. Зіммерман, Ю. Маслова, Н. Чодороу й ін.) [9; 13].

Мета статті – теоретично розглянути гендерну проблематику сучасної студентської молоді із практичним використанням пілотних анкетних даних для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Статеві відмінності в освіті – один із видів гендерної дискримінації в системі освіти, що стосуються як жінок, так і чоловіків під час і після їх освітнього досвіду. У середньому чоловіки мають більше шансів бути грамотним на глобальному рівні, хоча жінки більш грамотні в деяких країнах. У всьому світі на 100 грамотних чоловіків припадає 88 жінок. У деяких країнах ця різниця ще більша, наприклад, у Бангладеш – тільки 62 жінки грамотні. Хоча жінки і чоловіки можуть мати однаковий рівень освіти, проте для жінок ускладнене кар'єрне зростання, опанування високих керівних посад, майбутнє працевлаштування та фінансові проблеми. Є в сучасному суспільстві і більш «чоловічі сфери», – коли жінки відіграють керівні ролі в компаніях, чоловіки цьому протидіють [5].

Тлумачення стереотипів та рис чоловіків та жінок як дихотомічної опозиції було піддано критиці науковими дослідженнями в 70–80-ті рр., які показали, що стереотипні уявлення про риси маскуліності і фемінності в суспільствах із кінця XIX ст. усе більше відрізняються від реальних рис чоловіків та жінок, які простежуються завдяки науковим дослідженням. На це вплинули, зокрема, процес гендерної конвергенції та сексуальна революція.

Проте стереотипні уявлення і досі відіграють вагомий роль у процесі первинної соціалізації особистості у сім'ї та школі, однак реальне життя, поширювані ЗМІ моделі поведінки, мода, субкультури, крос-культурні впливи зміщують первинні уявлення та настанови в різних напрямках.

Так, *стереотипи приписують жінкам*: нейтралітет, пасивність, емоційність, схильність до кооперації, орієнтацію на людей. Вважається, що жінки найбільше цінують людей, спілкування і взаємодопомогу.

До *споконвічно чоловічих якостей* відносять агресивність, прагнення до уваги, вразливість, змагальність, інструментальність (орієнтацію на речі). У сфері цінностей вважається, що чоловіки прагнуть до влади, цінують компетентність, майстерність і досягнення.

Соціологічні опитування, проведені в 70-ті рр. в американському суспільстві, показали, що:

– *фемінними якостями* вважалися такі: життєрадісна, скромна, ласка на лестоці, віддана, жіночна, вміє співчувати, турботлива, здатна розуміти інших, здатна до співпереживання, здатна втішити, говорить тихим голосом, тепла (сердечна), довірлива, інфантильна, не любить лайки, любить дітей, спокійна;

– *маскулінними якостями* визнані такі: вірить у себе, схильний захищати свої погляди, незалежний, спортивний, напористий, аналітичний, прагне до лідерства, схильний до ризику, швидко ухвалює рішення, покладається тільки на себе (самодостатній), мужній, має власну позицію, агресивний, схильний вести за собою, індивідуаліст, змагальний, амбіційний (честолюбний).

Потім дослідження наявності цих якостей проведено серед американських студентів. З'ясувалося, що, наприклад, від 34% до 44% студентів-чоловіків показали високі бали як за маскулінними, так і за фемінними якостями. Серед студенток одночасно високомаскулінних і високофемінних особистостей виявилось від 27% до 38%.

На підставі цієї ідеї визначено **чотири статево-рольових типи**:

– *маскулінний* – високі показники маскулінності і низькі – фемінності;

– *фемінний* – високі показники фемінності і низькі – маскулінності;

– *андрогінний* – високі показники як маскулінності, так і фемінності;

– *недиференційований (незрілий)* – низькі показники і маскулінності, і фемінності.

На підставі подальших досліджень проявів маскулінності і фемінності розробляються різні моделі ґендерного континууму.

На походження маскулінності і фемінності є принаймні чотири погляди.

Прихильники *біологічного детермінізму* в поясненні поведінкових і психологічних відмінностей між чоловіками опираються на теорії біологічного диморфізму, вказуючи на існування відповідних докорінних відмінностей між самцями і самками будь-якого біологічного виду (насамперед приматів).

Представники *психоаналітичної моделі* вважають відмінності чоловічого та жіночого характерів

неминучим наслідком особливостей становлення статевої ідентичності дитини в процесі взаємодії з батьками (насамперед із матір'ю).

Представники *соціально-психологічного напряму* вважають маскулінність і фемінність похідною від наявних у суспільстві ґендерних ролей, норм та стереотипів, що детерміновані насамперед соціокультурно і насаджуються індивідуові в процесі соціалізації.

Представники *постмодерністського погляду* наголошують на тому, що маскулінність та фемінність є окремими параметрами кожної особистості, а не бінарними опозиціями, та діють у контексті расових, класових, етнічних та інших відмінностей [7].

Що стосується стереотипів студентської молоді, то досить велика частина студентів підтримують ґендерні стереотипи маскулінності та фемінності, які формують експектації ґендерно правильної жіночої та чоловічої поведінки. Важливо зазначити, що одним із негативних ефектів ґендерних стереотипів маскулінності та фемінності є гальмування розвитку тих якостей, які не відповідають уявленням про «справжнього» чоловіка або «справжню» жінку. Жіноча емоційність та чоловіча незворушність є стійкими ґендерними стереотипами, що беруть свій початок від самого народження дитини, коли розпочинається складний процес ґендерної соціалізації.

Для студентів характерні ґендерні стереотипи, пов'язані з ґендерними ролями як у сфері сімейних відносин, так і у сфері професійної діяльності. З огляду на економічні умови життя та потребу і бажання самореалізації, сучасна жінка переобтяжена, оскільки несе як мінімум подвійний тягар: як один із інвесторів сімейного бюджету та як «берегиня домашнього вогнища».

У нашому пілотному емпіричному дослідженні вибіркова сукупність складалась із 29 студентів (20 – дівчат, 9 – хлопців) різних курсів, вікова категорія – 19–23 років, денної форми навчання спеціальностей «Психологія», «Практична психологія» та «Соціальна педагогіка» Київського університету імені Бориса Грінченка.

Розроблена, упроваджена та доопрацьована анкета, яка показує пілотний зріз щодо моніторингу наявної / відсутньої ґендерної нерівності та настанов серед студентів.

Отже, нами визначено, що від 78–85% студентів визнають наявну в країні ґендерну дискримінацію. Від 55–67% особисто стикалися із проявами ґендерної нерівності. 45–50% наголошують на наявності ґендерної дискримінації в закладах освіти. Наявне обмеження в заробітній платі працівників різних статей. Лише 11–15% респондентів відомо про дію Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». 20–22% респондентів відомо про дію в Україні Закону «Про

забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок».

Спираючись на результати проведеного дослідження, на нашу думку, варто акцентувати увагу саме на рівні ґендерної некомпетентності опитаної молоді та її неготовності сприймати ту інформацію, яка не вписується в усталену, традиційну картину світу. Вважаємо, що комплексний ґендерний підхід у сфері освіти зможе зрушити ситуацію в бік розвитку ґендерно-чутливого й толерантного суспільства.

З огляду на отримані результати дослідження, можемо говорити про необхідність ґендерної освіти на всіх етапах становлення особистості, формування її ґендерної компетентності. Традиційна система ґендерних настанов значною мірою ускладнює процес упровадження ґендерної освіти, оскільки вимагає від індивіда відтворення ґендерних стереотипів як соціальної норми, сприяючи тим самим постійному відтворенню ґендерної нерівності, маргіналізації та стигматизації тих соціальних груп або окремих осіб, які не відповідають усталеним уявленням про нормальність. Традиційні ґендерні стереотипи не відповідають ні потребам сучасної особистості зокрема, ні реальній дійсності загалом.

Висновки. З огляду на вищезазначене можна зазначити, що в сучасній студентській молоді наявні певні ґендерні настанови, студенти потребують освітніх компонентів щодо роз'яснення ґендерної проблематики, відкритого анонімного інформаційного простору щодо попередження проявів ґендерної нерівності, а також формування толерантного ставлення до особистості з боку освітніх установ.

На нашу думку, саме стратегія вдосконалення освіти в контексті ґендерного виміру передбачає визначення низки базових принципів, які слугують дороговказами для докладавання педагогічних зусиль під час практичного застосування ґендерного підходу у сфері освітньої та виховної роботи серед дітей, юнацтва і молоді, що має базуватися на таких принципах:

– дотримання демократичних цінностей свободи, справедливості, егалітарності (рівності прав і можливостей), інклюзивності, толерантності, недискримінації;

– системності та комплексності, які передбачають системне розроблення та впровадження досяжних стратегічних завдань, міжінституційну співпрацю для їх практичної реалізації;

– відкритості, прозорості, цілісності, що зумовлюють публічне розроблення стратегії, її обговорення в експертному та громадському середовищі.

Отже, соціальна значущість та актуальність обраної проблематики викликана вимогами часу, неготовністю нашого суспільства до діалогу, толерантного ставлення. Вважаємо, що саме студентська молодь, покоління міленіалів як «найбільш свідоме» покоління спроможне змінити цю ситуацію власним прикладом і вчинками.

Література:

1. Боровцова М. Ґендер як неповторна репрезентація статі. Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2012. Т. 17. Вип. 5. С. 6–12.
2. Воронцов Д. Что такое гендер. *Гендерная психология* / Т. Бендас. Санкт-Петербург, 2006. 348 с.
3. Девиантное поведение подростков: причины, тенденции и формы социальной защиты / под ред. Ю. Клейберга. Москва ; Тверь, 1998. 110 с.
4. Двойменный И., Лемков В. Влияние семьи на преступность несовершеннолетних. *Социологические исследования*. 1993. № 10. С. 54–60.
5. Ільїн Є.П. Стать та гендер. Санкт-Петербург, 2010. 688 с.
6. Кон И. Лунный свет на заре. Лики и маски однополый любви. Москва, 2011. 463 с.
7. Нартова-Бочавер С. Дифференциальная психология. Москва : АСТ. 310 с.
8. Практикум по психологии состояний : учебное пособие / под ред. А. Прохорова. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 480 с.
9. Шабанова С. Социальная изоляция формируется мозгом. URL: http://www.infox.ru/science/human/2009/02/17/Socialnaya_izolyaciy_print.phtml.
10. Берн Шон. Гендерная психология. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак. 2010. 320с.
11. Goswick R., Joaves W. Components of Loneliness During Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*. 1982. № 11. P. 373–383.
12. Kelly G. Sexuality Today: The Human Perspective. Updated 7th ed. Boston, 2004.
13. Leibenluft E. Sex is complex. *American Journal of Psychiatry*. 1996. № 153 (8). P. 969–972.
14. Geer J., Manguno-Mire G. Gender differences in cognitive processes in sexuality. *Annual Review of Sex Research*. 1997. № 7. P. 90–124.

Фурман В. В., Андриевская М. И. Установки студенческой молодежи относительно гендерного неравенства

В статье анализируются и выносятся на рассмотрение установки студенческой молодежи относительно гендерного неравенства. Раскрыто соотношение понятий «гендер» и «пол». Исследованы теоретико-методологические подходы к выбранной проблематике. Определены основные характеристики гендерного неравенства, приведены примеры исследований по гендерной дискриминации. Теоретически исследованы стереотипные различия мужчин и женщин во взглядах студенческой молодежи. Приведены выводы о гендерной осведомленности студентов по проблемам дискриминации по признаку пола.

Ключевые слова: гендер, пол, гендерное неравенство, социальные роли, стереотипы, дискриминация, сексизм.

Furman V. V., Andrievska M. I. Students youth attitudes regarding gender inequality

The article analyzes and submits to the consideration of the guidelines of student youth regarding gender inequality. The correlation of concepts "gender" and "sex" is revealed. The theoretical and methodological approaches concerning the chosen problem are investigated. The main characteristics of gender inequality are determined, examples of research on gender discrimination are given. The stereotypical differences between men and women in the views of student youth have been theoretically researched. The conclusions about gender awareness of students about gender discrimination are presented.

Key words: gender, gender, gender inequality, social roles, stereotypes, discrimination, sexism.